

צריך עיון < סדר עיון < "לעבדה ולשמרה": כיצד נצמיח בני-תורה העובדים לפרנסתם < כדי לתקן נדרשת העזה

כדי לתקן נדרשת העזה

מאמר תגובה ל"לעבדה ולשמרה": כיצד נצמיח בני-תורה העובדים לפרנסתם

הרב ד"ר יוסף יצחק ליכשיץ
רב בי"כ בפסגת זאב, ירושלים,
ומרצה פילוסופיה יהודית במרכז
האקדמי שלם

ההימנעות החרדית מפני התמודדות מושכלת עם אתגרי הזמן אינה פוגעת רק ביוצאים מן החומות אלא גם באלה שבתוכם פנימה. רוחות הזמן חודרות מבלי משים אל תוך המחנה ובהעדר מודעות לא ניתן להתגונן מפניהם. רק העזה לצאת ולהתמודד עם הלא-נודע תוכל להשיב את חוסנה של הקהילה החרדית.

ו' ניסן תשע"ז

החרדים העובדים, או "החרדים החדשים". הוא מציג שהללו, בעיקר בני הדור הצעיר, יכוננו בתי מדרש שבהם יעמלו על התמודדות אידיאולוגית עם העולם שאליו הם נחשפים. הקו המנחה להתמודדות זו צריך לדבריו להישען על המטען הרוחני החרדי הישן, בעזרת שתי מתודות – מחשבת ישראל והיסטוריה. באמצעות המתודות הללו צריכים הניגשים למלאכה לנסח מחדש את ערכי החברה החרדית, את היחס לעולם המערבי, את היחס לעולם החולין ואת שימור היחס ללומדי התורה.

בעיות בבית פנימה

קשה שלא להסכים עם דבריו של הרב שטרן. אמנם, לדידי, ההתכנסות פנימה של החברה החרדית, "השעיית המציאות", איננה בעיה רק עבור מי שיוצאים ממנה, אלא גם עבור מי שנמצאים בה. גם החברה החרדית "הנאמנה", זו שחומותיה הגבוהות משמרות

החברה החרדית היא חברה בעלת אידיאולוגיה מוצקה לכאורה, והיא מגלה מסירות נפש מיוחדת לערכיה, אלא שהיא נעדרת רפלקציה כנה. זו חברה מתגוננת החוששת מאוד מעימות עם תרבותה ועם עולם ערכיה של הסביבה שבה היא מצויה. לפיכך היא מתמקדת בעשייה, ולא בבחינה של עולם ערכיה או בפיתוח האידיאולוגיה שלה עצמה. החברה החרדית דוחה את הקץ ו"משעה את המציאות". היא מתכנסת בתוך עצמה ויוצרת סביבה מנותקת, וכך משמרת את צביונה.

כך מתאר הרב אלי שטרן במאמרו על אתגרי החרדים העובדים. לדבריו, מצב דברים זה הועילה במובנים מסוימים לחברה החרדית, אך מזיק מאוד לאלה הנאלצים לצאת לפרנסתם. הללו נותרים חשופים, מבלי יכולת להתמודד עם העולם הערכי והתרבותי שבחוץ. הרב שטרן נזהר מלדרוש מן החברה החרדית שתשנה את דרכה, ומבכר להטיל את האחריות על

כביכול את ההשקפה הנאמנה "ברוח ישראל סבא",
אף היא והשקפותיה משתנות לנגד עינינו. המחשבה
שניתן לחסום חדירה של עולם ערכי או מחשבתי אל
תוך החברה החרדית היא אשליה.

ההתכנסות פנימה של החברה
החרדית, "השעיית המציאות",
איננה בעיה רק עבור מי שיוצאים
ממנה, אלא גם עבור מי שנמצאים
בה

דוגמא נוספת ידועה לכל. תרבות הצריכה החרדית
שונה היום בתכלית מזו שנהגה בה בעבר. המבקר
בחתונות לא מעטות איננו יודע אם הוא הגיע לשמחה
יהודית או לבית הוללות. המוזיקה שמקורה מן
המקומות הכי פחות צנועים, מועתקת כפי שהיא, או
לפחות סגנונה הוא שמועתק, ועל פיה רוקדים
ומשמחים חתן וכלה. עצמת הקול והאופי המוזיקלי לא
נועדו לאוזן אלא לגוף כולו. כיוון שהמחסום החרדי
מכוון לאיסורים הלכתיים ולא לשאלות של תוכן,
החדירה של תרבות חומרית שמעמידה על נס את
הגוף ואת החומריות, חזקה יותר מכל השפעות ערכיות
רוחניות.

אותו רב, מבלי להכיר את
ההשקפה הפוסט-מודרנית, זו
שאיננה מאמינה באמת מוחלטת,
אימץ אותה מבלי משים. הוא קיבל
אותה בתור תפיסה מוסרית
המדגישה את הענווה והצניעות

הסיבה איננה, כפי שנהוג לחשוב, אמצעי תקשורת
טכנולוגיים. גם מי שאין בכיסו טלפון סלולרי ואין
בביתו מחשב חשוף לעולם התרבותי שמסביבו, בעוד
הוא איננו מכיר אותו ולפיכך איננו יודע מפני מה
להתגונן. אביא לכך שתי דוגמאות:

פוסט-מודרניזם בהכשר הבד"ץ

הגיעה לידי חוברת הנחיות חינוכיות של אחד הרבנים.
הלה הטיף לענווה ולצניעות בהתמודדות עם הדור
הצעיר. "לעולם אל תאמר לבנך, אתה טועה, או מהי
דרך האמת. אמור לו שאתה סבור כך וכך". אותו רב,
מבלי להכיר את ההשקפה הפוסט-מודרנית, זו
שאיננה מאמינה באמת מוחלטת, אימץ אותה מבלי
משים. הוא קיבל אותה בתור תפיסה מוסרית
המדגישה את הענווה והצניעות, אך לא שם לב
שהנחייתו תעביר לילדיו השקפה סובייקטיביסטית,
שעל פיה הכל אפשרי, ואין עולם ערכים מוחלט. אף
לא ערכי התורה ומצוותיה. אותו רב איננו בקי ברקע
ההומניסטי של השקפה זו, בהמרת העמדתו של
הקב"ה במרכז להעמדת האדם וחוויותיו במרכז. אין
ספק שהוא ספג את ההשקפה הזו דרך יעוץ
פסיכולוגי, בין אם היה הדבר באופן ישיר, בין אם היה
הדבר בעקיפין בכתבה של פסיכולוגיה בגרוש
שכמותה לא חסרות גם במדיה החרדית. אותו רב,
המשפיע בשער בת רבים ואשר השקפותיו מבטאות
לכאורה את רוחם של גדולי ישראל, אימץ למעשה
השקפה פוסט-מודרנית, חסרת עוגן של המוחלט.
השקפה זו הוא מנחיל לרבים, והיא זו שמאמצים הכל
אל לבם.

השפעה מבחוץ קיימת אפוא גם בבית פנימה. החברה
החרדית גדולה היום ואיננה יכולה לשמר באופן הרמטי
את הבועה הקטנה של פעם. היא חייבת להכיר לעומק
את העולם שבחוץ, ולהתמודד עם ערכיו. אתגרי
החינוך החדשים שדורי לא הכיר הולכים ותובעים
פתרון. צודק אפוא הרב שטרן ששומה על החברה
החרדית להעמיק ולקיים רפלקציה וביקורת עצמית.

זהירות מאפולוגטיקה

כאמור, הרב שטרן מציע להקים בתי מדרש שבהם
יתקיימו רפלקציה וביקורת, שבהם ילמדו מחשבת
ישראל והיסטוריה. אני מקבל הצעה זו בכל לב. אלא
שיש למודע שדרך זו, יודעים אנו את נקודת המוצא
שלה אבל לא את תוצאותיה. עלינו להכיר בכך
שבהקמת בתי מדרש שכאלה נעוץ גם סיכון רב.

תרבות צריכה חומרית

אותם בתי מדרש שמציע הרב שטרן עשויים להפוך לבתי מדרש מטעם, הלומדים מחשבת ישראל מגויסת, והמנסים **לשמר**, להוכיח את ההשקפה החרדית הישנה

אותם בתי מדרש שמציע הרב שטרן עשויים להפוך לבתי מדרש מטעם, הלומדים מחשבת ישראל מגויסת, והמנסים **לשמר**, להוכיח את ההשקפה החרדית הישנה. אולם אילו יעשו כך, הם יהיו חסרי רפלקציה, כדברי הרב שטרן. הם גם לא יציידו את מי שיבחר לצאת לעבודה בכלים של ממש, אלא בקלישאות חסרות ערך. אין ספק שלא לכך מייחל הרב שטרן, אלא לבתי מדרש שבהם ילמדו תורת אמת. האם תורה זו תמשיך את הרוח החרדית שיועדה לה? מסופקני.

במחשבה על הקמת בתי מדרש שיישענו על "המטען הרוחני שנלמד במסגרת החינוך החרדי ובעולם הישיבות" טמונה תמימות רבה. בתי מדרש אלה טוב שיוקמו, אלא שספק רב אם הדרך אשר ילכו בה היא זו שצפינו אותה מלכתחילה. באותם בתי מדרש שמחשבת ישראל תילמד בהם, יעיינו התלמידים ורבותיהם בסוגיות מחדש, ויסיקו מסקנות שאפשר שאינן עולות בקנה אחד עם השקפת רבותינו ועם רוחה.

אינני יודע אם נוכל להימנע מסיכון זה, אבל צריכים להיות נכונים לו. אלא שבניגוד לטענתו של הרב שטרן, גישה זו איננה שמרנית.

התשובה לחשש השמרני מהליכה בדרך זו היא: בהדי כבשא דרחמנא למה לנו? איננו יכולים להבטיח את העתיד, והדבר איננו תלוי בנו. שמרנות היתה דרכה של החברה החרדית עד כה. כוחה עמד לה בעידן המהפכות, אבל לא לעולם חוסן. הגיעה השעה להתמודד עם אתגרי השעה, ולהתפלל ליושב במרומים שיהיה בסעדנו.

קרדיט תמונה ראשית : Bigstock

חז"ל לימדונו שאין ממנים אדם לסנהדרין אלא אם כן יכול הוא לטהר את השרץ בק"ן טעמים. ברוח דברים אלה אמר החכם צבי לבנו, ר' יעקב עמדין, שלא יתיימר לפסוק הלכה, עד שיהיה נכון לקרוע סימן שלם מן ה"שולחן ערוך". משמעות הדברים היא שכוחה של עצמה אינטלקטואלית איננו בשמרנות אלא ביכולת להרוס את הקיים ולבנות חדש תחתיו. חז"ל והחכם צבי לא המליצו להרוס את הקיים, כמובן. הם לא הורו לטהר את השרץ או לקרוע חלילה סימנים מן ה"שולחן ערוך", אבל הם תבעו את הכישורים לעשות זאת. הלומד בעוד כל מעייניו נתונים לשמר את הקיים, איננו לומד תורת אמת. וכבר כתב המהר"ל שדרך לימוד התורה וההלכה היא דרך חיפוש האמת, גם תוך סיכון שהלימוד יביא למסקנה שאיננה על פי ההלכה:

כי יותר ראוי ויותר נכון שיהיה פוסק מתוך התלמוד, ואף כי יש לחוש שלא ילך בדרך האמת ולא יפסוק הדין לאמתו שתהיה ההוראה לפי האמת, מכל מקום אין לחכם רק מה שהשכל שלו נותן ומבין מתוך התלמוד, וכאשר תבונתו וחכמתו תטעה אותו, עם כל זה הוא אהוב אל השם יתברך כאשר הוא מורה כפי מה שמתחייב מן שכלו, ואין לדיין רק מה שעייניו רואות, והוא יותר טוב ממי שפוסק מתוך חבור אחד ולא ידע טעם הדבר כלל שהולך כמו עור בדרך (מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב התורה פרק טו).